

*Kö- Fiilinin Türevleri Üzerine

Hami AKMAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, TÜRKİYE

Doi: 10.55024/buyasambid.1329624

Makale Bilgisi

Özet

Makale geçmişi:

İlk gönderim tarihi: 19.07.2023

Düzeltilme tarihi

Kabul tarihi: 15.09.2023

Yayın tarihi: 31.12.2023

Anahatar Kelimeler:

Türkçe, Kök, *Kö- Fiili, Kö- Fiilinin Türevleri.

* Sorumlu Yazar

E-mail adres:

hamiakman@gmail.com

Orcid bilgileri:

0000-0001-8787-2319

Sondan eklemeli dillerden olan Türkçede bir kelime, bazen kök olarak - ünlü olmak kaydıyla- tek sese kadar indirgenebilmektedir. Yapılan incelemelerle birlikte bazı yapım eklerinin köke karışması sebebiyle kök sayılan birçok kelimenin, aslında kök olmayıp gövdeden ibaret olduğu ortaya konulmuştur. Bu çalışmada farazi bir kök olarak ele alınan kö- fiilinin türevleri ele alınmıştır. Kö- kök fiiline, bazı araştırmacılar tarafından “bağlamak; yanmak” ya da “yükselmek, yüksek olmak” gibi farazi anlamlar verilmiştir. Çalışmada bazı araştırmacılara göre kök sayılan “göbek, gök, göl, köp (çok, fazla), köprü, kötürüm; gövermek (yükselmek), götürmek, köpmek (şişmek), köpürmek”, köp “çok, fazla” ve köp- “şişmek; çoğalmak, artmak” vd. kelimeler *kö- farazi kökünden türeyen birer gövde olarak ele alınmışlardır. Söz konusu kök fiile, türevleri olduğu düşünülen bu kelimelerden yola çıkarak “yükselmek, yükseltmek; kaldırmak; şişmek, şişirmek” gibi anlamlar verilmiştir. Çalışmanın giriş kısmında kök terimi hakkında bilgiler verilip bazı araştırmacıların *kö- fiiliyle ilgili görüşlerine değinilmiştir. Ana metinde “yükselmek, yükseltmek; kaldırmak; şişmek, şişirmek” gibi anlamlar yüklenen söz konusu kök fiilden türediği düşünülen isim ve fiil gövdeleri ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise ele alınan konu genel bir değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

2023 Batman Üniversitesi. Her hakkı saklıdır.

On Derivatives of the Verb *Kö-

Hami AKMAN

Van Yuzuncu Yil University, Social Sciences Institute, Van, TURKEY

Doi: 10.55024/buyasambid.1329624

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article history:

Received: 19.07.2023

Received in revised form

Accepted: 15.09.2023

Available online: 31.12.2023

Key words:

Turkish, Root, *Kö- Verb, Derivatives of the Verb Kö-

* Corresponding author:

E-mail address:

hamiakman@gmail.com

Orcid:

0000-0001-8787-2319

In Turkish, which is one of the agglutinative languages, a word can sometimes be reduced to a single sound as a root, provided that it is vowel. Along with the investigations, it has been revealed that many words that are considered as roots due to the mixing of some constructional suffixes with the root, are not actually roots but consist of stems. In this study, the derivatives of the verb kö-, which is considered as a hypothetical root, are discussed. The root verb is "to bind" by some researchers. hypothetical meanings such as "to burn" or "to rise, to be high" are given. In this study, according to some researchers, "navel, sky, lake, dog (many, more), bridge, crippled; bub (rise), take away, froth (inflate), froth", foam "too much" and foam- "to swell; multiply, increase, etc. The words are considered as stems derived from the root *kö- hypothetical. Based on these words, which are thought to be derivatives of the root verb in question, "to rise, to raise; to pick up; meanings such as "inflate, inflate" are given. In the introduction part of the study, information about the root term is given and the views of

some researchers about the verb *kö- are mentioned. In the main text “to rise, to raise; to pick up; The noun and verb stems, which are thought to be derived from the root verb, which means “to inflate, to inflate”, are discussed. In the conclusion part, the subject discussed has been subjected to a general evaluation.

2023 Batman University. All rights reserved

1. GİRİŞ

Türkçe, dünya dilleri arasında Altay dil ailesi içerisinde değerlendirilmektedir. Bu dil ailesinin en belirgin özelliklerinden birisi, bitişken diller olmalarıdır; yani bu dillerde kelime yapımında *kök* veya *gövde* diye tabir edilen kelimelere belli ekler getirilme kuralı vardır. Bu eklerden, getirildiği kelimeye herhangi bir değişiklik meydana getirmeyenlere çekim ekleri; eklendiği kelimeye değişiklik meydana getirenlere yapım ekleri denmektedir.

Altay dillerinde ve tabii Türkçede kelime yapımı için *kök* denen unsur sabit kalır; ona birtakım yapım ve çekim ekleri getirilerek kelime yapılır ya da kelime çekime sokulur. Kök; manası ve yapısı parçalanamayan ve bozulmayan, yeri geldiğinde tek başına kullanılabilen yeri gelince de eklerle birleşmek suretiyle genişleyen, manası olan en küçük dil birliğidir (Ergin, 2012: 106). Kökler; kelimelerin yapılarında yer alan, bütün ekler çıkarıldığında geriye kalan, daha küçük parçalara ayrılamayan, kelimenin asıl manasını oluşturan öğelerdir (Korkmaz, 2017: 102). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere Türkçede kelimenin anlamlı, en küçük yapısı köklerdir. Bu kökler, aldıkları yapım ekleri vasıtasıyla genişler ve gövde hâlini alır. Bununla birlikte bazen kök olarak kabul edilen kelimelerin, zamanla gövde olduğu da yapılan araştırmalarla birlikte anlaşılabilir. Türkçede bir kelimenin ünlü olmak kaydıyla bazen tek sese kadar, ünsüz olmak kaydıyla da tek heceye kadar indirgenmediği bilinmektedir. İşte bu tek heceye kadar indirgenen kelimelerden birisi de *kö- fiilidir.

Bu çalışmada, farazi bir kök olduğu düşünülen *kö- fiilinden türeyen kelimeler ele alınmıştır. Söz konusu bu fiili, Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller* adlı kitabında ve *İki Sesten İbaret Kök Fiiller* başlığı altında ele almıştır. Hacıeminoğlu, bu fiile ilk olarak *bağlamak* anlamını vermiş ve bu anlamıyla söz konusu kökten; *kö-k* “kök; eyer bağı”, *kö-l-* “bağlamak”, *kö-r-* “tabi olmak, bir devlete bağlanmak”, *kö-l-e* “efendisine bağlı”, *kö-l-i-k* “gölge <yani temsil ettiği cisme bağlı”, *gö-m* “gök”, *kö-r-* “görmek <yani nesne ile bağ kurmak”, *kö-r* “âmâ <yani gözü bağlı”, *kö-z* “göz <yani fiili gerçekleştiren organ” kelimelerinin türediğini ifade etmiştir. Hacıeminoğlu’nun *kö- fiiline verdiği ikinci anlamsa *yanmak* fiilidir ki bu fiilden de *kö-n-* “yanmak”, *kö-y-* / *kö-d-* “yanmak” *kö-z* “köz <fiil gerçekleştikten sonra hasıl olan netice” kelimelerinin türediğini belirtmiştir (Hacıeminoğlu, 2016: 34). Şinasi Tekin, *İştikakçının Köşesi*’nde *köşk* kelimesinin Farsça değil; Türkçe olduğunu iddia ettiği yazısında söz konusu kelimeyi öncelikle *köş ve *köl nazari kelimelerine bağlamıştır. Tekin bu iki nazari kelimeyi de muhtemel bir *kö- fiiline dayandırmıştır; ancak bu köke herhangi bir anlam vermemiştir. Tekin, aynı yazısında *kömür* kelimesinin *yanmak* anlamlı muhtemel bir *kö- fiilinden türediğini ve bunun <*kö-n-mür şeklinden dönüştüğünü ifade etmiştir (Tekin, 2015: 27-33).

Bu çalışmada, *kö- fiiline verilen “bağlamak; yanmak” anlamlarına, aşağıda değinilecek olan ve kelimenin türevleri olduğu düşünülen; *gö-k, (*gö-b<p-ek) <*kö-p-ek, *gö-t- “götürmek, kaldırmak”, *kö-p “şiş, şişkin”, *kö-p- “şişmek” gibi kelimelerden yola çıkarak “yükselmek, yükseltmek; yukarı kalkmak, yukarı kaldırmak, yukarıda olmak; şişmek, şişirmek” gibi anlamların da verilebileceği savunulmaktadır. Dolayısıyla burada söz konusu anlamları haiz farazi bir *kö- fiilinin varlığından söz edilebilir.

Aşağıda *kö- fiilinden türeyen isimler ve fiiller iki ayrı başlık altında ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle söz konusu fiilden türediği düşünülen isimler, ardından fiiller sıralanmıştır. Daha sonra kelimelerin bazı eserlerdeki kullanımlarına, haklarında araştırmacılar tarafından öne sürülen etimolojik açıklamalara yer verilmiştir. Son olarak bütün bu açıklamalar ışığında söz konusu kelimelerle ilgili tarafımızca yeni etimolojik öneriler öne sürülmüştür.

2. *KÖ- FİİLİNİN TÜREVLERİ

2.1. *KÖ- Fiilinden Türeyen İsimler

2.1.1. Göbek < köpek (göbek)

Göbek, Clauson’a göre sadece Türkçenin batı kolunda yaşayan bir kelimedir ve 13. yüzyıldan önce tespit edilmemiştir (Clauson, 1972: 688). Eski Uygur Türkçesinde *göbek* yerine *kindik* “*göbek*” kelimesi kullanılmıştır (Caferoğlu, 1968, 110). Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinden olan *Kıyasü'l-Enbiyâ*’da da *kindik* kelimesi *göbek* yerine kullanılmıştır (Ata, 2019: 711). Kıpçak Türkçesi sözlüklerinden olan Codex Cumanicus’ta yine *göbek* kelimesini karşılamak için *kindik* kullanılmıştır (Argunşah -Güner, 2015, 506); ancak Kıpçak Türkçesinde *göbek* için “*göbek*” ve “*köbek*” kelimeleri de kullanılmıştır (Toparlı vd., 2007: 87-156). Kelime daha sonraki dönemlerde *göbek* şeklinde çeşitli lehçelerde, çeşitli şekillerle karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki: Türkmen Türkçesinde gö:bek, Azerbaycan Türkçesinde gübek / göbek, Kerkük Türkçesinde köbek / köbeg, Kırgız Türkçesinde köbünj “şişkinlik, kabarıklık” (Gülensoy, 2018: 288). Hasan Eren de etimolojik sözlüğünde, kelime için Türkçenin doğu kollarında *kindik* adının kullanıldığına işaret etmiştir (Eren, 2020: 192). Organ adı olarak *göbek*; Azerbaycan Türkçesinde *göbäk*, Başkurt Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Uygur Türkçesinde *kindik*, Türkmen Türkçesinde ise *göbek* şeklinde kullanılmaktadır (KTLS, 1991: 226-227). “Şişman” anlamındaki *göbek*; Azerbaycan Türkçesinde *garın*, Başkurt Türkçesinde *yıvan korhsk / küpkäk*, Kazak Türkçesinde *kursa / karın*, Kırgız Türkçesinde *çoñ / kursak*, Özbek Türkçesinde *iç / kárin*, Tatar Türkçesinde *zur korsak / küpkäk*, Türkmen Türkçesinde *garın*, Uygur Türkçesinde *kosak / kerin* şekillerinde görülmektedir (KTLS, 1991: 226-227). *Göbek* kelimesinin, Eski Uygur Türkçesi de dahil olmak üzere, birçok Türk lehçesinde *kindik* biçiminde de görülmesi dikkat çekicidir. *Kindik* kelimesinin, *kin (göbek)+dik* şeklinde geliştiği öne sürülmektedir.

Kelimeye etimolojik açıdan bakıldığı zaman; Paçacıoğlu, TSD’de kelimenin hem *göbek* hem de *köpek* şekillerini almış; kökünü ise *köp-* “şişmek, köpürmek; taşmak” anlamlı köke bağlamıştır (Paçacıoğlu, 2016: 422). Nişanyan, etimolojik sözlüğünde kelimenin mecazen merkez anlamında olduğunu belirttiikten sonra şu açıklamayı yapmıştır: “Diğer Türk lehçelerinde görülen *kindik / kindük* biçimine karşılık Oğuzca ve türevlerinde *göbek* kullanılır. Her iki biçimin nihai kaynağı çocuk dili

olabilir.” (Nişanyan, 2018: 293). Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesinde Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*’nde *göbek* kelimesinin köküyle ilgili Talat Tekin’in *gö:bek < kö:pek* görüşünü verdikten sonra şöyle bir etimolojik öneri sunmuştur: *kö:p+ek* (Gülensoy, 2018: 288). Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*’nde kelimenin, *köp* (*artma, çoğalma, kabarma, şişme*) bildiren kökten türediğini ifade etmiş; kök anlamının ise “*kabarmış, şişmiş, büyümüş, artıp ileri çıkmış*” olduğunu belirtmiştir (Eyuboğlu, 2004, 285). Eren’in verdiği bilgiye göre Ramstedt kelimeyi **köpek* adından türemiş olarak kabul etmiştir (Eren, 2020: 192). *Kubbealtı Lugâtı*’nda kelimenin Eski Türkçedeki *köp* “çok; sık, gü” kelimesinden türediği belirtilmiştir: *köp+ek > köbek > göbek* (Ayverdi, 2010: 426). Tietze, kelimenin *göbek* şeklini göstermekle yetinmiştir (Tietze, 2021: 237). *Ötüken Türkçe Sözlük*’te söz konusu kelime, *köbek > göbek* şeklinde ele alınmıştır (Çağbayır, 2007: 1733b).

Burada, **şişmek, şişirmek; yükselmek, yükseltmek* gibi farazi anlamlar yüklenen **kö-* fiilinin tarafımızca, *göbek* kelimesinin kökü olduğu düşünülmektedir. Göbeğin; karındaki şişkin, çıkıntılı bölge olması göz önüne alınınca bu önerinin yerinde olduğu görülmektedir. Söz konusu kelime etimolojik olarak şu şekillerde gelişmiştir: **gö-(<kö-)b-(<p- “şişmek; yükselmek vs.”) ek* ya da **gö-(<kö-)p+ek > (köbek > göbek)*. Fiilden fiil yapan *-p-* ekine, işlek olmasa da bazı kelimelerde rastlanmaktadır: *ser-p-, kır-p* (Ergin, 2012: 215; Korkmaz, 2017: 186). İsimden isim yapan *+Ak* eki, Eski Türkçeden beri karşılaşılan bir ektir: *çor+ak* (*çor < şor “tuz”*), *irk+ek* (**irk “koç”*) (Tekin, 2016: 79); *baş+ak, ben+ek, top+ak* gibi (Korkmaz, 2017: 120).

2.1.2. Gök <kök (gök, gökyüzü)

Türkçenin en eski metinlerinden günümüze kadar kesintiye uğramadan kullanılagelen *gök* kelimesi, başlangıçta *kök* şeklinde kullanılmıştır. Eski Uygur Türkçesinde kelimenin “1. Mavi, *gök rengi*. 2. Sema, *gök*. 3. Gece” şekil ve anlamlarına tesadüf edilmektedir (Caferoğlu, 1968: 114a). DLT’de kelimenin *kök* şekline ve “gök, gökyüzü, hava” anlamlarına rastlanmaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 734a). Kelimeye; Azerbaycan Türkçesinde *göy*, Başkurt Türkçesinde *kük / hava*, Kazak Türkçesinde *aspan / kök / äve*, Kırgız Türkçesinde *kök / asman*, Özbek Türkçesinde *ásmán / kök*, Tatar Türkçesinde *kük / hava*, Türkmen Türkçesinde *asmán / gök*, Uygur Türkçesinde *kök / asman* şekillerinde tesadüf edilmektedir (KTLS: 278-279). Kelimenin aynı zamanda renk ifade etmesi dikkat çekicidir.

Hamilton, kelimenin kökünü **kö-* “yükselmek, yüksek olmak?” köküne dayandırmıştır (Hamilton, 2020: 166b). Nişanyan, etimolojik sözlüğünde, kelime hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur: “*ETü köt-* “kaldırmak” ve *köt “sırt” sözcükleriyle kökteş olduğu düşünülebilir.*” (Nişanyan, 2018: 294). Tietze, kelimenin Eski Türkçedeki *kök* şeklini vermekle yetinmiştir (Tietze, 2021: 243). Anlamsal bağlantı göz önüne alındığı zaman, *gök* “gökyüzü, hava” yerden yukarıda, yüksekte bulunandır; dolayısıyla bu bağlantıyı kuran bir kök fiil olduğu düşünülen **kö-* fiili bu kelimenin kökü olarak ele alınmalıdır. Bu bilgiler ışığında kelimenin etimolojisi şu şekilde yapılmalıdır: **gö-k < *kö-k*. Fiilden isim yapan *-k* oldukça işlek bir ektir: *aç-ık, bitişik, delik, düş-ük* gibi. Söz konusu eke Eski Türkçede de sık rastlanmaktadır: *bark* “bina anıt-mezar” *<*bar-* “inşa etmek, yapmak”, *bedük* “büyük” *<bedü-* “büyümek”, *bulgak* “isyankâr, kışkırtıcı, karıştırıcı” *<bulga-* “kışkırtmak, karıştırmak, düzeni bozmak”,

buyruk “kumdandan” <*buyur-, *artuk* “fazla, çok” <*art- “artmak, artakalmak”, *egsük* “eksik” *egsü-* “eksik olmak”... (Tekin, 2016: 88).

2.1.3. Ködrüm (yüksek, seçkin)

Ködrüm kelimesi, Kutadgu Bilig’de tespit edilmiş olup “*yüksek, seçkin*” anlamındadır: *boğunka begi artuğ öğrüm kerek / köjül til köni kılkı köğrüm kerek* “Halk için bey, çok seçkin birisi olmalı; gönlü ve dili doğru, tavrı, yaradılışı ise yüce olmalı” (1963). Kelime, Kutadgu Bilig’de 14 defa kullanılmıştır. Bunlardan kelimenin, “seçkin” anlamıyla kullanım sayısı 12’dir; ayrıca bu anlamıyla kullanıldığında kelimenin önüne *kişi*, *bodun (halk)* ve *er* kelimelerinin gelmesi dikkat çekicidir ki bu hâlde “kişilerin, insanların seçkini, seçilmiş, üstünü; halkın üstünü” gibi anlamlar ortaya çıkmaktadır. Kelimenin diğer 2 kullanımı ise “daha yüce, üstün” anlamlarıyla görülmektedir.

Ködrüm kelimesinin, “yüksek, seçkin” anlamının, farazi kök olarak kabul edilen ve “yükselmek, yukarı kalkmak; şişmek, şişirmek” gibi anlamlı kök fiilden türemiştir ve etimolojisi şu şekildedir: **kö-d- /-t- ür-ü-m*. Kelimenin “seçkin” anlamının da “alt tabakada bulunan insanlardan daha yüksekte, iyi mevkide, mertebede bulunan kimse” olduğu göz önüne alınca söz konusu kökle ilişkisinin olduğu anlaşılabilir. Fiilden fiil yapan *-d-* eki sık olmamakla birlikte Türkçede kullanılan bir ektir: *to-d-* “doymak”, **yo-d-* “mahvolmak, yok olmak”, *ko-d-* “koymak” (Gabain, 2007: 58).

2.1.4. Köp (çok, fazla; şişkin; bütün, hep; gür, sık)

Köp ya da *köb* şeklinde kullanılan bu kelimeye ilk defa Eski Uygur Türkçesi eserlerinde rastlanmıştır. Anlamı *bol, çok*’tur (Caferoğlu, 1968,:116). DLT’de, kelime” *köp*” şeklinde ve “*gür, bol, sık, dolaşık*” anlamlarıyla tanıklanmıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 739). *Codex Cumanicus*’da “*köp*” şeklinde ve “*çok, daha çok*” anlamlarında görülmektedir (Argunşah ve Güner, 2015: 758). *Abuşka Lugatı*’nda da kelime “*köp*” şekli ve “*çok*” anlamıyla kullanılmıştır (Atalay, 1970: 353). Clauson, *EDPT*’de kelimenin “*bol, çok, fazla*” anlamlarını vermekle yetinmiştir (Clauson, 1972: 686). Burhan Paçacıoğlu da TSD’de kelimenin “*çok, bütün, hep: gür, sık; şişkin*” anlamlarını vermiştir (Paçacıoğlu, 2016: 421). TS’de “*köp*” şekli ve “*çok*” anlamıyla verilmiştir (Dilçin, 2009: 158). Ergin, *Dede Korkut Kitabı*’nda *köp*’e “*şişkin, şişme; şişkinlik*” anlamlarını vermiştir (Ergin, 2009: 206). DS’de yukarıdaki şekillerde ve “*çok*” anlamıyla geçmektedir (2019, IV: 2960). Tuncer Gülensoy da etimolojik sözlüğünde kelimenin “*çok, pek*” anlamlarını vermiştir (Gülensoy, 2018: 447). Burada kelimenin birincil anlamda “çok, fazla”; ikincil anlamda “bol, gür, sık” olduğu görülmektedir.

Köp kelimesinin köküyle ilgili bildiğimiz kadarıyla bir etimolojik öneri yoktur. Bu kelimenin, “*çok, fazla*” ve özellikle de *Dede Korkut*’ta görülen “*şişkin, şişme; şişkinlik*” anlamlarını göz önüne alınca **kö-* fiilinin “*yükselmek, yükseltmek anlamlarıyla bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. “*Şiş, şişkin*” ya da “çok, fazla” olan bir şey yanında bulunan başka şeylerden daha yüksekte, yukarıda olduğu için kelimenin anlam açısından **kö-* fiilinden türediği görülmektedir. Şekil açısından da bakılınca *-p+* fiilden isim yapan ek, her ne kadar seyrek olsa da Eski Türkçede tanıklanmış olan *tolp* “*bütün hep*” (*tol-* “*dolmak*”), *top* “*bütün, hep*” (**to-* “*dolu olmak, dolmak*”), *kop* “*bütün*” (**ko-* “*koymak, ko-d-ur-u tamamıyla, tam*) örneklerinde görüldüğü üzere kullanılmış bir ektir (Gabain, 2007: 54). Sonuç olarak

kelimenin etimolojisi şu şekilde gelişmiştir: *kö-(yüksel(t)mek; şiş(ir)mek; yukarı kal(dır)kmak) p (<şişkin; fazla çok).

2.1.5. Köprü (köprü)

Köprü kelimesi ilk defa Eski Uygur Türkçesinde *köprüg* “köprü” biçimiyle tespit edilmiştir (Caferoğlu, 1968: 116). Daha sonraki dönemlerde çok sık karşılaşılan bu kelime Batı Türkçesindeki genel kural olan kelime sonlarındaki /g/ sesinin düşme temayülüne uyarak bugünkü şeklini almıştır (<köprü). Söz konusu kelime özellikle ağızlarda *göçüşme* yoluyla *körpi/körpü* şeklinde de kullanılmaktadır. Türkçenin tarihî lehçelerinde ise kelime şu şekillerde tespit edilmiştir: Karahanlı Türkçesinde *köprüg*, Çağatay Türkçesinde *köprük*, Harezmi Türkçesinde *köprüg / köprü*, Kıpçak Türkçesinde *köpri, köprü*, Türkmen Türkçesinde *köpri* (Clauson, 1972: 690). Çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *köprü*, Başkurt Türkçesinde *küpir*, Kazak Türkçesinde *köpir*, Kırgız Türkçesinde *köpürö*, Özbek Türkçesinde *köprik*, Tatar Türkçesinde *küpir*, Türkmen Türkçesinde *köpri*, Uygur Türkçesinde *körük* şekillerinde kullanılmaktadır (KTLS, 1991: 506-507). Kelimenin Özbek Türkçesindeki *köprik* biçiminin, Eski Türkçedeki *köprüg* ile yakın benzerliği dikkat çekicidir. Kelimeye Anadolu ağızlarında, *göçüşme* neticesinde sıklıkla *körpü/körpi* gibi şekillerinde de rastlanmaktadır (DS, 2011: 2968b).

Kelimenin etimolojisine dair görüşlere bakıldığı zaman, Clauson, İngilizce kaleme aldığı etimolojik sözlüğünde kelimenin *köpür-* fiilinden türediğini ileri sürmüştür (Clauson, 1971: 690). Ancak Clauson, aynı yerde kelimenin kökü olarak ele aldığı *köpür-* fiiliyle *köprü* arasında semantik ilişkinin açık olmadığını da ifade etmiştir (Clauson, 1972: 690). Paçacıoğlu, *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Söz Varlığı* adlı kitabında kelimenin kökünü Clauson’da olduğu gibi *köpür-* fiiline bağlamıştır (Paçacıoğlu, 2016: 422). Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*’nde kelimenin etimolojisi şu şekilde vermiştir: *köb (/p/v)+rü+g* (Gülensoy, 2018: 448). Nişanyan, *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*’nde kelimeyi *köpür-* “şişmek, kabarmak” fiiline bağlamıştır. Nişanyan’ın, aynı yerde kelimenin Moğolcadaki şekli olan *1. kögerge* biçimi ve bu biçimin “şişirilmiş deri, körük, tulum” *2. köprü*” < *köge-* “şişmek” açıklaması dikkat çekicidir (Nişanyan, 2018: 476). Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*’nde kelime hakkında şu ifadeler yer vermiştir: “Türkçe köprünün köpür- kökünden gelen bir türev olduğu anlaşılıyor. Bu görüş Clauson’dan başlayarak ağırlık kazanmıştır. Ancak Clauson’un belirttiği köpür- köküyle köprü arasındaki anlam bağı açıklanmaya muhtaçtır” (Eren, 2020: 322). Kelimeyle ilgili görüş bildiren bir diğer isim Ataniyazov’dur. Ataniyazov, *Türkmen Dilinin Sözköki (Etimolojik) Sözlüğü* adlı etimolojik sözlüğünde, kelimenin, Eyuboğlu ve Çuvaş Dilcisi W.G. Yegorov tarafından alınma bir kelime olduğuna dair görüşlerine katılmayarak *gübermek* manasındaki *köpmek* fiilinin *köp* kökünden türediğini bunun nedeninin de köprülerin eskiden yapıların üstünde yay biçiminde ve ortası şişkin olarak kurulması olduğunu belirtmiştir. Ataniyazov, ayrıca *köpri* sözünün aslının *köpüri (köp-ür-i)*, *köprük* olduğunu ve *köp* kelimesinden ve *-ür-* hem de *-i* son ekiyle oluştuğunu, bu sözün, Yunan (Grek) diline de Türk dillerinden geçtiğini ifade etmiştir (Ataniyazov, 2004: 229). *Kubbealtı Lugâtı*’nda, kelimenin, *köpür-* fiilinden türediğinin ileri sürülmüş olduğu; ancak kökünün kesin olarak belli olmadığı ifade edilmiştir

(Ayverdi, 2010: 702). *Ötüken Türkçe Sözlük*'te Gülensoy'un yukarıda bahsi geçen görüşüne yer verilmiştir: [eT. *köb-rü-g*] (Çağbayır, 2007: 2788). Tietze, etimolojik sözlüğünde kelimenin *köbri* biçimini madde başı olarak almış ve *köpür-* “şişirmek” fiilinin kelimenin kökü olduğunu; ancak semantiğinin henüz izah edilmediğini ifade etmiştir (Tietze, 2021: 351).

Bu görüşleri de dikkate alarak *-köpür-* fiilinin de türediği düşünülen- **kö-p-* fiilinin, *köprü* kelimesinin kökü olduğu ortaya çıkmaktadır. *Köprü* kelimesinin ilk anlamı, *TDK Türkçe Sözlük*'te “Herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan veya trafik akımının, başka bir trafik akımını kesmeden üstten geçmesini sağlayan ahşap, kâgir, beton veya demir yapı.” şeklinde verilmiştir (2011: 1500). Burada önemli olan şey köprünün üstte olması, yüksek bir konumda ve yerden yukarıda olmasıdır. **Kö-* fiiline verdiğimiz “yükseltmek, yukarıya kaldırmak vs.” anlamları göz önüne alınca anlam açısından *köprü*'nün **kö-* fiiliyle alakalı olduğu görülmektedir. Yani *köprü*'nün etimolojisi şu şekilde gelişmiştir: **kö-p-ü-r-ü-g > *kö-p-ü-r-ü*. Türkçede fiilden fiil yapan ekler arasında az da olsa bir pekiştirme eki olan *-p* de vardır: *Ser-p*, *kır-p-* gibi (Ergin, 2012: 215; Korkmaz, 2017: 186).

2.1.6. Köpük (köpük)

Köpük kelimesi, ilk defa Eski Uygur Türkçesinde *köpüg* şeklinde tespit edilmiştir (Caferoğlu, 1968: 116). DLT'de, *köpik* ve *köpük* şekillerinde “*kaynayan tencerenin köpüğü*” anlamıyla kullanılmıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 168). Kelime; Azerbaycan Türkçesinde *köpük*, Başkurt Türkçesinde *kübig / küpirik*, Kazak Türkçesinde *köbig*, Kırgız Türkçesinde *köbük*, Uygur Türkçesinde *kövük* (Gülensoy, 2018: 449) şekillerinde tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere kelime, şekil ve anlam bağlamında çok az farklılıklar haricinde ciddi bir değişime uğramadan günümüze kadar kullanılagelmiştir.

Clauson, EDPT'de kelimeyi *köp-* “*köpürmek, köpük çıkarmak*” köküne (Clauson, 1972: 689); Paçacıoğlu, *köp-* “*şişmek, köpürmek, taşmak*” köküne bağlamıştır (Paçacıoğlu, 2016: 422). Nişanyan, kelimenin etimolojisinin *köpük köpük <ETü *köprük < ETü köpür < “kabarmak”* şeklinde geliştiğini belirtmiştir (Nişanyan, 2018: 476). Gülensoy, **kö-p- (I)r-(i)k* şeklinde açıklamıştır (Gülensoy, 2018: 449). Ataniyazov, kelimenin *köp* “*şişmek, yükselmek*” manalı kelime ve *-ük* ekinden geldiğini belirtmiştir (Ataniyazov, 2004: 229). Akar, *Düşünen Türkçe* adlı kitabında *köpük* kelimesinin kökünün, *kop / köp* “çok, fazla” anlamlı kelimeye isimden fiil yapan *i-* ekinin getirilmesiyle oluştuğunu belirtmiştir; yani Akar, kelimenin etimolojisinin **köp+i-k* şeklinde olduğunu ifade etmiştir (Akar, 2019: 190). *Kubbealtı Lugât*'te kelime *köp-* “*şişmek*” fiili kelimenin kökü olarak ele alınmıştır: *köp-ük* (Ayverdi, 2010: 702). *Ötüken Türkçe Sözlük*'te de kelime *köp-mek* fiiliyle ilişkilendirilmiştir: *köp-mek > köpüg / köpük* (Çağbayır, 2007: 2788). Tietze, kelimenin, *köp-* fiilinin üzerine gelen ve somut isimler türeten *-ük* ekinin gelmesiyle oluştuğunu ifade etmiştir (Tietze, 2021: 357).

Burada, Gülensoy'un ifade ettiği gibi kelimenin kökünün **kö-* fiili olduğu görülmektedir. **Kö-* fiilinin **şişmek, yükselmek* gibi anlamlarının söz konusu *köpük* kelimesiyle alakalı olduğu açıktır. Köpüğün suyun üzerinde ya da herhangi bir yerde, bulunduğu yerden daha yüksekte olmasını, orada şişerek yükselmesini göz önüne alınca anlam bağlantısının sağlandığı görülmektedir. Neticede *köpük*

kelimesinin etimolojisi şu şekildedir: *kö-(*şişmek, yükselmek*) -p-ük. Fiilden isim yapan -Uk eki işlek olan eklerdendir: *bur-uk, kop-uk, don-uk, çöz-ük, yum-uk, yol-uk...* (Korkmaz, 20017: 155).

2.1.7. Köt (yüksek, yükseklik; seçkin)

Köt kelimesi, Eski Uygur Türkçesinin eserlerinden *Budacı İyi Kalpli ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Prens Kalyanamkara ve Prens Papapmkara Hikâyesi*'nde şu örnekle tanıklanmıştır: *kün toğmuş köt toğmuş "Güneş doğmuş, üstte doğmuş"* (Hamilton, 2020: 72). Hamilton, kelimeye sözlükte "yüksek, yükseklik; seçkin; kişi adı" anlamlarını vermiştir (Hamilton, 2020: 167). Açıklamalar kısmında, Hamilton kelimeyle ilgili şu açıklamaları yapmıştır:

"Sözcüğü *köt* olarak okuyup burada A. von Gabain'e göre *köti*- "(yukarı) çıkmak" ve "*köt*ki "yükseklik, yamaç, tepe" sözcüklerinin kökünü oluşturan *köt* "yüksek, yukarı" terimini görmek akla yakın geliyor. Gene A. V. Gabain'e göre *köt*; aynı zamanda kök "gökyüzü, gök kubbe" terimini de vermiş olabileceğini düşündüğüm, "yüksek olmak" anlamında bir *kö-eyleminin ada değerli bir türevi olabilir. Bu bölümdeki *kün toğmuş köt toğmuş* ifadesinde, görünüşe göre insan adları söz konusu olmasına karşın *kün* "güneş" ve *köt* "yukarı, üst, yüksek" sözcüklerinin birbirine koşut kullanılmış olduğu düşünülebilir. *Köt*'ten türemiş sözcükler arasında şunlar da sayılabilir: *kötü* "dam, çatı (<üst veya onu üstü?)" ve *kötrüm* "yüksekçe yer yüksek oturak". *Köt*'ün daha *Kâşgari*'de taşıdığı "göt, kıç, arka, sırt" anlamı, belki de hayvanlarda "üst"ün genellikle "sırt"a ve anlam genişlemesi yoluyla "göt"e denk düşmesiyle açıklanabilir." (Hamilton, 2020: 137-138).

Burada, **yükselmek, yükseltmek; yukarı kaldırmak* vs. anlamlar yüklediğimiz farazi *kö- fiilinin *köt* "yüksek, yukarı; seçkin" anlamlı kelimenin kökü olduğu açıktır. Fiilden isim yapan -t eki Eski Türkçeden beri kullanılan, Eski Anadolu Türkçesinde de bazı örneklerine rastlanan (*binit, içit, yüklet vb.*), Türkiye Türkçesindeyse fazla işlek olmayan bir ektir (Korkmaz, 20117: 170). Ekin Eski Türkçedeki kullanımını için şu örnekler vardır: *sıgıtçı* "ağlayıcı, yasçı" (*sığ- "ağlamak"), *adırt* "fark, ayırma" (*adır*- "ayırma"), *boşğut* "öğüt" (*boşgu*- "öğrenmek"), *urunt* "kavg" (*ur-un*- "vurunmak"), *art* "geçit" (*ar*- "dolaşmak") (Gabain, 2007: 55).

2.1.8. Kötki (tepe; yayla; yüksekte olan)

Kötki kelimesine Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesinde rastlanmaktadır. Kelime, Eski Uygur Türkçesinde *kötki* şekliyle ve "*dağlık arazi, yayla*" anlamıyla tanıklanmıştır (Caferoğlu, 1968: 118; Gabain, 2007: 283). Karahanlı Türkçesi dönemi eserlerinden DLT'de de aynı şekilde ve "*toprak tepe*" anlamıyla geçmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 742). Kutadgu Bilig'de hem "*tepe, tepecik*" hem de "*yüksekte olan*" anlamlarıyla geçmektedir: *bağa körgil emdi ay könlü tirig / ölüm kötki kıldı yağız yirlerig* (6069) "Ey uyanık kişi, dikkat edersen ölüm kara yerleri tepecikler hâline getirdi" (Arat, 1991: 602). *bayusa bolur ol boğun kötkisi / çığaylık bile ol köñül koğkusı* (3527) "Kişi, zenginleşirse kendisini halkın üstünde görür; gönül alçaklığı ise (ancak) fakirlik ilemdir" (Arat, 1991: 354). Kelimenin kullanımına, tespitlerimize göre sadece tarihî Türk lehçelerinde rastlanmaktadır. Bunda *yayla* kelimesinin kullanımının etkili olduğu düşünülebilir.

Taş, kelimenin etimolojisini şu şekilde yapmıştır: "**kötki* < **köt*- "*kalkmak, yükselmek*" (Taş, 2015: 131). Erdal, OTWF'de kelimenin Yakutça ve Azerbaycan Türkçesinde kullanılan *köt*-

“kaldırmak, yükseltmek” anlamlı fiile dayandığını ifade etmiştir (Erdal, 1991: 718). Hamilton, A. V. Gabain’in, kelimeyi **köt* “*yüksek, yukarı*” anlamlı kelimeye dayandırmasını, akla yakın bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir (Hamilton, 2020: 137). *Ötüken Türkçe Sözlük*’te söz konusu kelime *köt* (*yüksek*) > *köt-ki*] şeklinde ele alınmıştır (Çağbayır, 200: 2804a).

Kötki kelimesin etimolojisini, **kö*(**yükselmek, yukarıya kalkmak vs.*) -*t-ki / gi* şeklinde olmalıdır. Yayla veya tepenin, bulunduğu konum itibarıyla daha yüksekte kalan yerler olması göz önüne alınca *kötgi*’nin **yükselmek, yukarıda olmak, yukarıda kalmak, yukarı kalkmak vs.* anlamlı bir **kö*- fiilinden türemesi semantik açıdan da uyum içerisindedir. Kutadgu Bilig’deki “*yüksekte olan*” anlamı da bu kökle uygunluk göstermektedir. Genelde tek heceli fiil kökleriyle çeşitli çatı ekleri almış fiil gövdelerinden adlar türeten -*GI / -GU* fiilden isim yapan ek, çok işlek bir ektir: *askı, atkı, baskı, bıçkı, bilgi, bulgu, coşku, bitki...* (Korkmaz, 2017: 152). Söz konusu ek Eski Türkçede şu örneklerde görülmektedir: *urungu* “savaşçı” (*urun-* “kendi kendine vurmak, vurmak), *belgü* “işaret, alamet” (*bel-gür-* “görünmek, belirlemek”), *bıçgu* “bıçak, bıçkı” (*bıç-* “biçmek”), *yilpigü* “yelpaze” (*yilpü-* “yellemek”) (Gabain, 2007: 52).

2.1.9. Kötrüm (seki)

Bu kelime, DLT’de, *kötrüm* şeklinde ve “*üzerinde oturulan seki*” anlamında geçmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 211). Hamilton, *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi*’nde kelimenin kökünü *köt* “*yukarısı, üst, yüksek*” anlamlı kelimedenden türediğini ifade etmiştir (Hamilton, 2020: 138). *Seki* TDK Türkçe Sözlük’te şu ifadelerle açıklanmıştır: “1. Oturmak için evlerin önüne taş veya çamurdan yapılan set. 2. Oturulacak sedir biçiminde taş veya set. 3. Toprak üstündeki yükseklik, doğal set, taraça. 4.coğ. Akarsuların iki yakasındaki yamaçlarda, bazı deniz ve göl kıyılarında görülen basamak biçiminde yeryüzü şekli, teras.” (TÜS, 2011: 2058). Bu kelime de bildiğimiz kadarıyla *kötki* “dağlık arazi, yayla” kelimesinde olduğu gibi, sadece tarihî Türk lehçelerinde karşılaşılan bir kelimedir. Söz konusu kelime, Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesinde tanıklanmıştır.

Kötrüm kelimesinin, yerden yukarıda, yüksekte bulunması itibarıyla **kö*- “*yukarıda olmak, yukarıda kalmak, yükselmek, yükseltmek” anlamlı kelimedenden türediği anlaşılmaktadır. Kelimenin etimolojisi şu şekilde gelişmiştir: **kö-t-ür-ü-m*. Fiilden fiil yapan -*t-* eki geçişli ve geçişsiz fiil kök gövdelerine gelerek ettirgenlik fiilleri kuran işlek bir çatı ekidir: *acıt, ağrıtt-, arıt-, boyat...*; *azalt, belirt, buyurt...* (Korkmaz, 2017: 188). Fiilden isim yapan -*m* ise işlek olan bir ektir: *alım, anlatım, arıtım, bakım, çarpım, çizim, dağılım, dağıtım, denetim...* (Korkmaz, 2017: 157). Fiilden isim yapan -*m* ekine Eski Türkçede şu örneklerde rastlanmaktadır: *barım* “mülk, servet” <**barı-* “tutmak, elde etmek”, *batım* batım, batma” < *bat-*, *kedim* “giyim, giyim kuşam” <**ked-* “giymek”, *ölüm* “ölüm” <*öl-* (Tekin, 2016, s. 89).

2.1.9. Kötü (dam)

DLT’de “*dam*” anlamıyla ve *kötü oyuldu* “*yağmur yağdığı için dam oyuldu*” örneğiyle geçmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 742-120). Kelime anlaşılacağı üzere çok dar bir alanda kullanılmıştır. Bunda, *dam* ve *çatı* gibi kelimelerin kullanımındaki sıklığın etkili olduğu düşünülebilir.

Hamilton, *kötü* kelimesin kökünü *köt* “*yukarısı, üst, yüksek*” kelimesinde aramaktadır (Hamilton, 2020: 138). Erdal, OTWF’de kelimenin, *köt-* “*kaldırmak, yükseltmek*” anlamlı fiile dayandığını ileri sürmüştür (Erdal, 1991: 718). *Ötüken Türkçe Sözlük*’te kelimenin “1. Çatı; dam. 2. Onun üstü” anlamlarına yer verilmiş ve kelime *köti-* fiili ile ilişkilendirilmiştir (Çağbayır, 2007: 2804a).

Damın yukarıda, yüksek yerde olmasını hesaba katınca kelimenin daha geriye götürülüp **kö-* “*yükseltmek, yukarıda olmak vs.” anlamlı farazi kelimedenden türediği ortaya çıkmaktadır. Söz konusu kelimenin etimolojisi şu şekilde gelişmiştir: **kö-t-ü* (<**kö-t-ü-g*). Fiilden isim yapan *-I* eki Eski Türkçeden itibaren işlek olarak kullanılan bir ektir: *egri* eğri, hörgüçlü” <*egir-* “çevirmek, eğdirmek”, *kalı* “kalıntı, artık” <**kāl-* “kalmak, *takı* “daha” <*tak-*, *yazı* “ova, bozkır” <**yaz-* “yaymak” (Tekin, 20016: 88); *açı, başarı, anı, batı*... (Hatiboğlu, 1981: 74).

2.1.10. Kötürüm (kötürüm, sakat)

Bu kelimeye, Kıpçak dönemi eserlerinden *İrşâdü'l-Mülük Ve's-Selâtin* adlı fıkıh kitabında *kötrem* şeklinde ve “*kötürüm eli ayağı tutmayan*” anlamıyla rastlanmaktadır (Toparlı vd., 2007: 160). *TDK Türkçe Sözlük*’te şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Yaşlılık veya sakatlık sebebiyle yürüyemeyen ayağa kalkamayan (kimse), oturak. 2. Yürüyemeyecek kadar sakat (bacak). 3. mec. İşlemeyen, iş yapamayan” (2011: 1508). *Kötrüm* kelimesinin Kıpçak Türkçesinde doğrudan “sakat” anlamıyla geçmesi dikkat çekicidir.

Kelimenin çözümlemesini Gülensoy şu şekilde yapmıştır: “*köt* “*arka*”+*rü-* “*kaldırıp götürmek*” +*m* “*arkadan götürülen kişi*” (Gülensoy, 2018: 453). Nişanyan ise kelimeyi *kötür-* “yükseltmek” köküne bağlamamıştır (Nişanyan, 2018: 478). Paçacıoğlu da kelimeyi *kötür-* “taşımak, götürmek; yükseltmek, kaldırmak” köküne bağlamıştır (Paçacıoğlu, 2016: 428). *Ötüken Türkçe Sözlük*’te kelime, şu şekilde çözümlenmiştir: [*köt-mek* (*yükseltmek*) > *köt-ür-üme* (*kaldırmak*) > *köt(ü)r-üm* / *köt-ür-üm* (Çağbayır, 2007: 2806a). *Kubbealtı Lugâtn*’nda kelimenin Eski Türkçedeki *kötrüm* “üzerinde oturlan kerevet, seki” anlamı ve bugünkü “kötürüm” anlamı verilip, *kötür-mek* fiilinden türemiş olabileceği ifade edilip etimolojisinin *kötür-ü-m* “taşınmaya muhtaç olan kimse” şeklinde olabileceği ifade edilmiştir (Ayverdi, 2010: 705). Tietze, kelimenin *kötrüm* / *kötürüm* şeklini madde başı olarak vermiş ve *kötek* (dayak, sopa ile dövmek) kelimesiyle karşılaştırmıştır (Tietze, 2021: 365).

Kötürüm kelimesinin, “yerden kaldırılıp götürülmeye muhtaç kişi” anlamı göz önüne alınca **kö-* “*yükseltmek, *kaldırmak” anlamlı fiille bağlantılı olduğu görülebilmektedir; dolayısıyla söz konusu *kötürüm*’ün etimolojisini şu şekilde veriyoruz: **kö-t-ür-ü-m*. Kelimenin *köt-* şeklindeki gövdesi hem Azerbaycan Türkçesinde hem de Yakutçada (bkz. Erdal, 1991: 718) kullanıldığı gibi, Türkiye Türkçesinin bazı ağzlarında da tespit edilmiştir ki Van ağzında sıklıkla bu fiile rastlanmaktadır.

2.2. *Kö- Fiilinden Türeyen Fiiller

2.2.1. Götür- < kötür- / köter- (kaldırmak, yükseltmek; götürmek)

Götürmek fiili, ilk defa Köktürk Türkçesinde “*kötürmek*” şekliyle ve “*yukarı kaldırmak, yükseltmek*” anlamıyla kullanılmıştır (Şirin, 2019: 199). Eski Uygur Türkçesinde de “*kötürmek*” şekli ve “*götürmek, yüklemek, kaldırmak*” anlamlarıyla geçmiştir (Caferoğlu, 1968: 118). *Kutadgu Bilig*’de fiilin aynı şekil ve anlamlarının yanı sıra “*yok etmek, ortadan kaldırmak*” anlamı da tespit edilmiştir

(Arat, 1979: 286). DLT’de, “*kötürmek*” şekli, “*kaldırmak*” anlamıyla geçmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 742). Söz konusu kelime günümüz Oğuz lehçelerinde ise bazen ön seste *ötümlüleşme* (TTü., Gag. *götür-*) bazen de ikinci ünlüde *düzleşme* ve diğer bazı ses değişimleriyle (Tkm. *göter-*, Uyg. Krm.; Kzk., Nog. *köter-*, Tatar., Bşk. SUyg. *küter-*, Yak., Kırg. *kötör-*, KBlk. *kötür-t*, Kum. *göter-*, Hak. *köder-*, Oyr. Tuv. Şor. *ködür-* vb.) korunmaktadır (Şirin, 2019: 200). YTS’de, “*götürmek*” şeklinde ve “1. Ortadan kaldırmak, bertaraf etmek. 2. Ayırmak, uzaklaştırmak, kaldırmak. 3. Dayanmak, yüklenmek, taşımak. 4. Yukarı kaldırmak. 5. Toplamak” anlamlarıyla geçmektedir (Dilçin, 2009: 111). Türkiye Türkçesine gelince kelimenin anlamında birtakım değişiklikler olmuştur. TDK *Türkçe Sözlük*’te kelime “1. Taşımak, ulaştırmak veya koymak. 2. Bir kimseyi bir yere kadar yanında yürütmek. 3. Yerinden ayırıp uzağa atmak veya yok etmek. 4. Öldürmek. 5. Dayanmak, katlanmak, tahammül etmek. 6. Birinin yanında yürüyüp ona bir yere kadar arkadaşlık etmek. 7. Bir sonuca vardırarak. 8. Kaybolmasına, yok olmasına yol açmak. 9. Herhangi bir yiyeceği tek başına ve hızlı bir biçimde yemek. 10. argo Tümüyle sahip olmak. 11. argo Haksız kazanç sağlamak, mal veya paraya sahip olmak” anlamlarıyla verilmiştir (2011: 975). Bu anlamlardan *kaldırmak*, *yüklenmek*, *taşımak*, *yukarı kaldırmak* kelimenin ilk kullanılan anlamlarındandır. Kelimenin *Türkçe Sözlük*’teki bu anlam değişimi için Karaağaç, başlangıçta *kaldırmak* olan anlamın *götürmeye* doğru değiştiğinden bahsetmiş ve bu iki kavram arasında bir *önceki-sonraki* harekete, *sebep-sonuç* ilişkisine dayalı bir komşuluk ilişkisi olduğunu ifade etmiştir (Karaağaç, 2017: 370).

Clauson, EDPT’de kelimenin “*yukarı kaldırmak*, *yükseltmek*” vb. geniş anlamlarının olduğunu belirterek etimolojisinin ilk bakışta ettirgen bir çatıdan oluştuğunu ama bunun için henüz ikna edici bir etimolojinin önerilmediğini açıklamıştır (Clauson, 1972: 706). Şirin, *Kül Tigin Yazıtı Notlar* kitabında, ettirgen bir gövde olduğu açıkça belli olan söz konusu fiilin kökünün bilinmediğini, Eski Türkçede hem somut hem soyut olarak aşağıdan yukarıya doğru dikey hareketleri hem de taşıma, iletme gibi yatay hareketleri bildirdiğini ifade etmiştir (Şirin, 2019: 199). Paçacıoğlu, TSD’de *kötür-* fiilinin kökünü, *köti-* “*yükselmek*, *çıkmaq*, *kalkmaq*; *binmek*” fiiline; *köti-* fiilinin kökünü ise *köt* “*yüksek*, *yukarı*, *seçkin*” köküne bağlamıştır (Paçacıoğlu, 2016: 427-428). Nişanyan, *Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*’nde kelimenin etimolojisini şöyle yapmıştır: “*ETü kötür- kaldırmak < ETü köt- a.a + (g)Ur-*” (Nişanyan, 2018: 296). Ataniyazov, Türkmence etimolojik sözlüğünde kelimenin *göter-* “*yukarı kaldırmak*” şeklini almış; kökünü ise Eski Türkçedeki *köt* “*yükseklik*” kelimesine bağlamıştır (Ataniyazov, 2004: 177-178). Erdal, OTWF’de kelimenin etimolojisini *köt-ür-* şeklinde yapmıştır (Erdal, 1991: 718). Erdal, *köt-ür-* fiilinin kökünün Eski Türkçede bulunmadığını; ancak *kötgi*, *kötü*, *kötüt-* kelimelerinin bu kökten geldiğini, *köt-* fiilininse Yakutça ve Azerbaycan sahasında yaşadığını ifade etmiştir (Erdal, 1991: 718). Taş da *Süheyl ü Nev-bahâr’da Eskicil Öğeler* adlı kitabında söz konusu kelimenin, Erdal’ın OTWF’de belirttiği **köt-* “*Yak.uçmak*; *gitmek*; *atlamak*, *zıplamak*. *Az.kalkmak*, *yükselmek*” fiilinden geldiği görüşüne katıldığını ifade etmiştir (Taş, 2009: 92-93). Bilgen, *Divânu Lugatî’t- Türk’te Söz Yapımı* adlı çalışmasında söz konusu kelimeyi **köt-ür-* şeklinde ele almıştır (Bilgen, 1989: 172). *Ötüken Türkçe Sözlük*’te kelime “*eT. köt-ür-mek / köt-ür-mek > göt-ür-mek*” şeklinde ele alınmıştır (Çağbayır, 2007: 1761b). Kelimenin etimolojisi, *Kubbealtı Lugatı*’ndaysa *kötür-mek* “*taşımak*” *< *kö-tür-mek* şeklindedir

(Ayverdi, 2010: 433). Tietze, kelimenin Eski Türkçedeki *kötür-* karşılığında bahsetmiş ve bu fiilin karşısında, yukarıda bahsedilen Clauson ve Hamilton'un görüşleri ile Yakutçadaki *kot-* “havalanmak, zıplamak”, Anadolu Türkçesi diyalektleri, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesindeki *göt-* “götürmek” fiillerini göstermiştir (Tietze, 2021: 258).

Burada, *götür-* fiilinin kökünün daha geriye, **kö-* fiiline bağlanması gerektiği anlaşılmaktadır. **Yüksel(t)mek*, yukarı kaldırmak anlamlarını verdiğimiz bu kökten önce *köt-* fiilinin, bu fiilden de *kötür-* fiilinin elde edildiği görülmektedir. Bugün Marcel Erdal'ın de belirttiği gibi halihazırda *göt-* fiili canlı olarak yaşamaktadır. Ayrıca bu kelimeye sadece Yakutça ve Azerbaycan sahasında değil; DS'deki veriye göre *götmek* “götürmek” şekliyle” Samsun, Koyundere ve Kars Ahıska'da da rastlanmaktadır (DS, 2019: 2165). Bundan başka, söz konusu kelime bugün Van Küresin ya da Van ağzında da *göt-* “götürmek, kaldırıp götürmek” anlamında kullanılmaktadır. Türkçede *-t-* fiilden fiil yapan ekin oldukça işlek olduğunu da göz önüne alınca kelimenin etimolojisinin şu şekilde yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır: **gö-t-ür-mek < *kö-t-ür-mek*. Fiilden fiil yapan *-Ur-* eki de oldukça işlek bir ektir: *doyur-*, *duyur-*, *düşür-*, *göçür-*, *uçur-* vb. (Korkmaz, 2017: 186).

2.2.2. Ködür- (götürmek)

Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*'de kelimenin karşısına “götürmek, yüklemek, kaldırmak” anlamlı *kötürmek* fiilini yazmıştır (Caferoğlu, 1968: 118). *Eski Türkçenin Grameri*'nde Gabain de *ködür-* fiilinin karşısında *kötür-* “yükseltmek, tahammül etmek, taşımak” anlamlı fiili vermiştir (Gabain, 2007: 282-283). Kıpçak Türkçesinde kelime *ködir-* şekli ve “götürmek” anlamıyla kullanılmıştır (Toparlı vd., 2007: 156). Bu kelime, daha sonra baştaki /k/ sesinin /g/ye; ortadaki /d/ sesinin ise /t/ye dönüşmesi sonucunda *götür-* şekline dönüşmüştür.

Kelimenin etimolojisini, Paçacıoğlu *kö-dür-* şeklinde yapmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 416). Söz konusu fiilin etimolojisinin, **kö-d- / t-ür-* şeklinde olduğu açıktır. Fiilden fiil yapan *-dUr-*, *tUr-* ekleri oldukça işlektir (Ergin, 2012: 212; Korkmaz, 2017: 183). Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*'nde, bu eklerin bir *yaptırma* işlevi olduğundan bahsederek şu örnekleri vermiştir: *aķıt-dur-* (<*aķıt-dur-*) “akıttırmak”, *amrıtur-* (<*amrıl-tur-*) “teskin etmek”, *atlantur-* (<*atlan-tur-*) “ata bindirmek”, *biltürt-* (<*bil-tür-t-*) “bildirmek, izah etmek”, *ķiltur-* (<*kıl-tur-*) “kaldırmak, yaptırmak”, *kōşün-tür-* (<*kōşündür-*) “göstermek”, *oķıtdur-* (<*oķıt-dur-*) “çağdırtmak”, *tapındur-* (<*tapın-dur-*) “hizmet ettirmek”, *yidür-* (<*yi-dür-*) “yedirmek” (Eraslan, 2012: 109).

2.2.3. Köpür- (köpürmek)

Köpür- fiili ilk defa, DLT'de *eşiķ köpürdi* “tencere vb. şeyler köpürdü”, *süt köpürdi* “süt köpürdü” örnekleri ve “*insanların dudakları da köpürünce aynıdır*” açıklamasıyla yer almıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 252). Kelime, *Az. köpür-*, *Kzk.*, *Özb. köpür-*, *Trkm. köpre-*, *Kırg. köbür-*, *Uyg. kövüklen-*, *Bşk. küpir-* / *kübiklen-*, *TatK. küp(i)rü-*, *Moğ. köge-* “köpük olmak, köpüklenmek” şekillerinde kullanılmaktadır (Gülensoy, 2018: 449). Görüldüğü üzere, kelime DLT'de günümüz Türkçesiyle aynı şekil ve anlamda tanımlanmıştır. Çağdaş Türk lehçelerindeyse ses ve şekil bakımından Türkiye Türkçesi ile büyük oranda benzerlik göstermiş. Anlamı aynı kalmıştır.

Paçacıoğlu, kelimenin kökünü, *köp-* “şişmek, köpürmek, taşmak” ya da *köp* “çok, bütün, hep; gü, sık; şişkin” kelimelerine bağlamıştır (Paçacıoğlu, 2016: 421-422). Nişanyan kelimenin etimolojisini şu şekilde yapmıştır: “*ETü köpir- kabarmak, şişmek* << *ETü köp ‘kabarık, kalabalık’ +Ir-*” (Nişanyan, 2018: 476). Gülensoy, **kö-p-(ü)r-* şeklinde bir açıklama yapmıştır (Gülensoy, 2018: 449). Zeynep Korkmaz *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*’nde kelimeyi isimden fiil yapan *+(I)r-* / *+(U)r-* kategorisinde ele almıştır; yani kelimeyi *köp* ismine bağlamıştır (Korkmaz, 2017: 179). Korkmaz, aralarında *köpür-* fiilinin de bulunduğu şu örnekleri, söz konusu ekleri işlerken vermiştir: *aksır-, anır-, bağır-, çağır-, hapşır-, ısır-, köpür-, öğür-, üfür-* vb. Korkmaz, bu fiillerin, genişletilmiş ikincil ses yansımaları biçimlerin birer fiil gibi kullanılmasından oluşma ihtimalinin zayıf görüldüğünü ifade etmiştir (Korkmaz, 2017: 178).

Eyuboğlu, kelimeyi Eski Türkçedeki *köp* “çok, hep, yığın” kelimesine bağlamıştır (Eyuboğlu, 2004, 436). *Ötüken Türkçe Sözlük*’te kelime [*köp-mek* > *köp-ür-mek*] şeklinde ele alınmıştır (Çağbayır, 2007: 2789b). *Kubbealtı Lugâtı*’nda söz konusu fiil, *köp* “çok” kelimesinden alınmıştır: *köp+ü-r-mek* (Ayverdi, 2010: 703). Tietze, bu fiilin, *köp-* fiilinin ettirgenlik hâli olduğunu ifade etmiştir (Tietze, 2021: 357).

Bu fiilin kökünün, “*şişmek, şişirmek; yükselmek, yukarı kalkmak vs.” anlamlarını yüklediğimiz **kö-* köküne dayandığı görülmektedir. Kelimenin etimolojisini şu şekildedir: **kö-p-ür-*. Fiilden fiil yapan *-Ur-* eki, oldukça işlek bir ektir: *Doy-ur-, uç-ur-, duy-ur* vb.

2.2.4. Köti- (yükselmek, çıkmak, kalkmak)

Bu kelime, ilk defa, Eski Uygur Türkçesinde “*yükselmek, çıkmak, kalkmak, binmek*” anlamıyla tespit edilmiştir (Caferoğlu, 1968: 118).

Paçacıoğlu, sözlüğünde kelimeyi *köt* “*yüksek, yukarı, seçkin*” kelimesine bağlamaktadır (Paçacıoğlu, 2016: 427). Hamilton’un verdiği bilgiye göre A. V. Gabain, kelimenin kökünü **köt* “*yüksek, yukarı*” kelimesine bağlamıştır (Hamilton, 2020: 137). Hamilton, A. V. Gabain’in bu görüşünün akla yakın olduğunu ifade ederek kendisinin de bu görüşe katıldığını ima etmiştir (Hamilton, 2020: 137).

Söz konusu *kötirmek* kelimesinin kökünü, farazi bir kök olarak ele aldığımız **kö-* “*yükselmek, yükseltmek, kaldırmak, yukarı kaldırmak vs.” fiiline bağlanması ve etimolojisinin şu şekilde yapılması uygundur: **kö-t-i-mek*.

Fiilden fiil yapan *-I* ekiyle ilgili Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*’nde, ekin Uygurcada pek kullanılmadığını, ancak başta Oğuz grubu olmak üzere bazı lehçelerde canlılığını koruyan fiilden fiil yapma eki olduğunu ve türevlerinin hareketin devamlı yapıldığını ifade ettiğini belirtip şu örnekleri vermiştir: *kazı-* (<*kaz-ı-*) “*kazımak*”, *tıka-* (<*tık-a-*) “*tıkamak*” (Eraslan, 2012: 108). Ergin, *Türk Dil Bilgisi*’nde ekin işlek olmayan bir fiilden fiil yapma eki olduğunu belirtip “*kaz-ı, sür-ü-*” örneklerini vermiştir (Ergin, 2012: 214). Korkmaz, ekle ilgili “*-A- eki gibi tek heceli fiil köklerinden birkaç örnek türetmiş olan pekiştirme görevinde ölü bir ektir*” açıklamasından sonra “*bürü-, kalkı- “sıçramak, hoplamak”, kazı-, kürü-, sancı-, sürü-*” örneklerini vermiştir (Korkmaz, 2017: 183).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Türkçede, kök olan bir kelime, eklerle genişletilip *gövde* kelimeler meydana getirilir. Bu köke getirilen ekler her zaman, ses, şekil ve anlam bağlantısını sağlayacak şekilde ve belli bir düzen içinde olurlar. Bir kelimenin köküne ulaşmak için ona getirilen yapım ve çekim eklerinin çıkarılması gerekmektedir. Ekler çıkarıldıktan sonra geriye *kök* kalmaktadır. Ancak *köke* ulaşmak her zaman kolay olmayabilir. Bazen *kök* olarak ele alınan kelimelerin, yapılan çalışmalarla aslında bir *gövde* olduğu sıklıkla karşılaşılan durumlar arasındadır. Türkçede bir kelime ünlü olmak kaydıyla tek sese, ünlüyle bitmek kaydıyla da tek heceye kadar indirgenebilmektedir.

Bu çalışmada da bazı araştırmacılar tarafından kök olarak ele alınan *göbek*, *gök*, *gödürüm* (<*kötürüm*), *köp* (*çok*, *fazla*), *köprü*, *köpük*, *köt* (*yüksek*, *yükseklik*), *kötü* (*toprak tepe*), *kötürüm*, *kötü* (*dam*) isimleri ile *götürmek* / *kötermek* (*götürmek*), *ködürmek* (*götürmek*), *köpürmek*, *kötümek* (*yükselmek*, *çıkarmak*, *kalkmak*) fiilleri farazi bir kök olarak ele aldığımız **kö-* fiiline dayandırılmış dolayısıyla söz konusu kelimelerin birer gövde olduğu görüşü öne sürülmüştür. Bakıldığı zaman söz konusu kelimelerin hepsinde de bir yükselme, şişme, yukarı doğru hareket etme anlamları görülmektedir; dolayısıyla **kö-* farazi kökün anlamının da “*yükselmek*, *yükseltmek*; *yukarı kalkmak*, *kaldırmak*; *şişmek*, *şişirmek*” olması gerektiği kuvvetli bir ihtimaldir. Hacıeminoğlu, söz konusu **kö-* fiiline, türevleri olduğunu düşündüğü bazı kelimelerden yola çıkarak “bağlamak; yanmak” anlamlarını vermiştir. Şinasi Tekin de *yanmak* fiilinden yola çıkarak bu fiilin *yanmak* nazari anlamında olabileceğini ifade etmiştir.

Çalışmamıza konu olan ve **kö-* fiilinden türediği düşünülen kelimelere bakıldığı zaman; *göbek* karın bölgesindeki şişkin ve yüksekte olan bölgedir. *Gök* yerden yüksekte olandır. *Kötürüm*de bir kaldırılma, yukarı doğru hareket edilme anlamı görülebilmektedir. *Köp* (*çok*, *fazla*) kelimesinde az olan şey karşısında fazla olan bir şey söz konusudur; fazla olan şey, az olan karşısında daha yüksekte, yukarıdadır. *Köprü* kelimesinde yükseklik, yerden yüksekte olma anlamı açıktır. *Köpük* suyun üzerinde meydana gelen şişkinlik, yükselti anlamıyla, *köt* yükselti, yükseklik anlamlarıyla bir yukarıda, yüksekte oluşu açıkça ortaya koymaktadır. *Kötük*in, “toprak tepe” anlamı ve *kötün*ün “dam” anlamı da yine yukarıda, yüksekte oluş anlamı bir kökle ilişkisinin olduğunu ve bu kökün **kö-* fiilinin olduğunu bariz şekilde göstermektedir. Bunlardan başka *götür-* fiilinde bir şeyi “yerinden kaldırmak, yükseğe çıkarmak” anlamı, *köpür-* fiilinde “kaynayan suda şişmek, şişerken yukarı doğru hareket etmek, yükselmek” anlamı ve *köti-* fiilinin “yükselmek” anlamı, bu fiillerin de ortak bir köke dayanmaları gerektiği gerçeğini gözler önüne sermektedir. Bu kelimelerin türevleri de tabii olarak buraya eklenebilir; ancak burada sadece **kö-* fiilinden türeyen başlıca gövdeler ele alınmıştır. Bunlardan başka söz konusu kök fiilden türeyen başka kelimelerden de tabii ki bahsedilebilir; mesela *göl* “oluşması genellikle tektonik, volkanik vb. olaylara bağlı olan toprakla çevrili, derin ve geniş, tuzlu veya tuzsuz durgun su örtüsü” ile, *göt* “kaba et, kıç” kelimeleri de **kö-* fiili ile alakalı görünmektedir. *Göl*ün belli bir çukur alanda yükseldiği, *götün* ise vücudun arka bölümünde yüksekte olduğu göz önüne alınca bu ihtimalin kuvvetlendiği görülebilmektedir.

Sonuç olarak türevlerinden yola çıkarak varlığını çeşitli isim ve fiil gövdelerinde sürdüren farazî **kö-* fiili, “**yükselmek*, *yükseltmek*; *kaldırmak*; *yukarıya kaldırmak*, *yukarıda olmak*; *şişmek*, *şişirmek*”

gibi anlamlara sahiptir. Söz konusu kök fiil, Hacıeminoğlu'nun verdiği “bağlamak; yanmak” ile Şinasi Tekin'in verdiği “yanmak” anlamlarının yanı sıra, yukarıda bahsedilen üçüncü anlamları da içermektedir.

5. KAYNAKÇA

- Akar, A. (2019). *Düşünen Türkçe*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Arat, R. R. (1991). *Kutadgu Bilig I metin*. Ankara: TDK Yayınları.
- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks (Hazırlayanlar: Osman Fikri Sertkaya - Nuri Yüce - Kemal Eraslan)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ataniyazov, S. (2004). *Türkmen dilinin sözköki (etimolojik) sözlüğü*. Aşkabat: Miras, Aşkabat.
- Ayverdi, İ. (2010). *Kubbealtı lugatı, misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Bilgen, İ. (1989). *Dîvânu Lugâti't-Türk'te söz yapımı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Derleme Sözlüğü* (2019). Ankara: TDK Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth -century Turkish*. Oxford : Oxford University Press.
- Deny, J. (2012), *Türk dil bilgisi* (Çeviren: A. U. Elöve). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni tarama sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2022). *Türk dilinde çekirdek ekler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A. B. & Akoyunlu, Z. (2018). *Dîvânu Lugâti't-Türk (giriş - metin-çeviri – notlar-dizin)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation: A functional approach to the lexicon, I- II*. Wiesbaden.
- Eren, H. (2020). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut kitabı - 2 (İndeks - Gramer)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (2012). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Dağıtım.
- Eyuboğlu, İ. Z. (2004). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin grameri* (Çeviren: M. Akalın). Ankara: TDK Yayınları.
- Gülensoy, T. (2018). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Güner, G. (2021). *Karahanlı Türkçesinde fiil*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2016). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Hamilton, J. R. (2020). *Budacı iyi kalpli ve kötü kalpli prens masalının Uygurcası Prens Kalyanamkara ve Papamkara hikâyesi* (Çevirenler: E. Korkut & İ. Birkan). Ankara: TDK Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türkçenin ekleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karaağaç, G. (2022). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Karaağaç, G. (2017). *Türkçe üzerine yazılar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.

Paçacıoğlu, B. (2016). *VII.-XVI. yüzyıllar arasında Türkçenin sözcük dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Sevan, N. (2018). *Nişanyan sözlük çağdaş Türkçenin etimolojisi*. İstanbul: Liber Plus Yayınları.

Şcerbak, A. (2019). *Eski dönem Türk-Moğol dil ilişkileri* (Çeviren: R. Alimov). Ankara: TDK Yayınları.

Şen, S. (2018). *Eski Uygur Türkçesi dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Şen, S. (2023). *Etimolojinin izinde kelimedenden kültüre seyahatler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Şirin, H. (2019). *Kül Tigin yazıtı notlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Tarama Sözlüğü (2019). Ankara: TDK Yayınları.

Taş, İ. (2009). *Süheyl ü Nev-bahâr'da eskicil öğeler*. Konya: Palet Yayınları.

Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

Tietze, A. (2021). *Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati (F-J / K-L)*. Türkiye Bilimler Akademisi.

Topralı, R. Vural, H. & Karaatlı, R. (2007). *Kıpçak Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: TDK Yayınları.

Zülfikar, H. (2011). *Terim sorunları ve terim yapma yolları*. Ankara: TDK Yayınları.

Eser Adı, Lehçe Kısaltmaları İle Diğer Kısaltmalar

Az.	Azerbaycan Türkçesi
bkz.	bakınız
Bşk.	Başkurt Türkçesi
coğ.	Cağrafya
Çev	Çeviren
DLT	Dîvânu Lugâtit't- Türk
DS	Derleme Sözlüğü
EDPT	An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish
ETG	Eski Türkçenin Grameri
eT.	Eski Türkçe
eTÜ	Eski Türkçe
Kırg.	Kırgız Türkçesi
KTLS	Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü
Kzk.	Kazak Türkçesi
OTWF	Old Turkic Word Formation (Eski Türkçe Kelime Oluşumu)
Özb.	Özbek Türkçesi
TDK	Türk Dil Kurumu
Trkm.	Türkmen Türkçesi
TS	Tarama Sözlüğü

TSD	VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı
TÜS	Türkçe Sözlük
Uyg.	Uygur Türkçesi
vs.	ve sair
vb.	ve benzeri
*	farazî kelime
-	Kelimenin fiil olduğunu ve fiilden fiil yapıldığını gösterir
+	İsimden isim türediğini gösterir